

Igehirdetési előkészítő

Péld 8,22-35

RUF

²²Az Úr útjának kezdetén alkotott engem, művei előtt réges-régen. ²³Az ősidőkben formált engem, kezdetben, mielőtt a föld létrejött. [Kol 1,17](#) ²⁴Mikor még nem voltak mélységek, megszülettem, mikor még nem voltak tele a források vízzel. [Kol 1,15](#) ²⁵Mielőtt a hegyek helyükre kerültek, a halmok létrejötte előtt megszülettem; ²⁶amikor még nem alkotta meg a földet, a rónákat, még a világ legelső porszemét sem. ²⁷Ott voltam, amikor megszilárdította az eget, amikor kimérte a látóhatárt a mélység fölött. [Jób 38,4](#) ²⁸Amikor megerősítette odafönt a fellegeket, amikor felbuzogtak a mélység forrásai, [Jób 38,9](#) ²⁹amikor határt szabott a tengernek, hogy a víz át ne léphesse partját, amikor kimérte a föld alapjait, [Jób 38,8.10-11](#); [Zsolt 104,9](#) ³⁰én már mellette voltam mint kedvence, és gyönyörűségem voltam mindennap, színe előtt játszadozva mindenkor. ³¹Játszadoztam földje kerekén, és gyönyörködtem az emberekben. ³²Ezért, fiaim, hallgassatok rám, mert boldogok, akik megőrzik útjaimat! ³³Hallgassatok az intésre, hogy bölcssek legyetek, és ne hanyagoljátok el azt! ³⁴Boldog ember az, aki hallgat rám, ajtóm előtt vigyázva mindennap, ajtófélfáimat őrizve. [Zsolt 84,11](#) ³⁵Mert aki engem megtalál, az életet találja meg, és kegyelmet nyer az Úrtól.

1. Textus és kontextus

1.1. A bölcsességirodalom legfontosabb sajátosságai

- Az ószövetségi bölcsességirodalom a következő könyveket foglalja magában: **Példabeszédek, Prédikátor, Jób könyve**; illetve a két deuterokanonikus iratot: Jézus, Sirák fia könyvét és a Bölcsesség (Salamon bölcsessége) könyvét.
- A **bölcsességirodalom alapfelfogása** az, hogy a világot az **isteni, kozmikus bölcsesség** (héberül „hokmah”) irányítja, és az a bölcs ember, aki komolyan veszi, és alkalmazkodni is tud ehhez a rendhez. Jób 28. fejezete értelmében a bölcsesség kizárólag Istennél található. A bölcsesség maga a **mindent magába foglaló élet- és világrend**, amely az egyes ember életében, a család, a társadalmi csoport, az állam és a kozmosz szintjén egyaránt megmutatkozik, és átjárhatja azt. A bibliai Izraelben ezt a „**cedakah**” szóval fejezik ki, amely igazságot, rendet jelöl. A rend felismerése és megszilárdítása az **igazság** révén történik meg. A megvalósult rendet, az ember világában megnyilvánuló kiegyensúlyozott viszonyrendszert, harmonikus állapotot, az életet támogató keretet pedig a „**salom**” kifejezéssel írják le.
- A „bölcsesség” **interkulturális fogalom**: Mezopotámia (Assíria, Babilónia), Egyiptom, Görögország, valamint később a Római Birodalom területén is egyaránt nagy jelentőséget tulajdonítottak a tapasztalatok nyomán megszülető praktikus életbölcsességnek, amely nem elsősorban tudás, ismeret, hanem mindenekelőtt a hétköznapi életgyakorlata. (Lásd Péld 22,17-23,11 // Amenemope egyiptomi bölcs tanítása)
- A hagyomány szerint az óizraeli bölcsességirodalom **Salamon** alakjához kötődik: 1Kir 5,9-12 szerint Salamon bölcsőbb volt mindenkinél, háromezer példabeszédet és ezeröt éneket szerzett. 1 Kir 3 értelmében Isten maga ajándékozza meg a bölcsesség és ismeret képességeivel Salamont; így e tradíció alapján is a **Példabeszédek, a Prédikátor és az Énekeke Énekének könyvét** Salamonnak tulajdonítják. Mindez azonban történetileg nyilvánvalóan nem állja meg a helyét. A bölcsességirodalom egyébként is „időtlen”: a művek felirataiban – a prófétai hagyománnyal ellentétben – nem találunk utalást konkrét történelmi eseményekre, ill. személyekre (pl. királyok uralkodásának időszakára).

- Azt valószínűnek tarthatjuk, hogy a **bölcsességi irodalom** Izraelben Salamon uralkodása után (Kr. e. 9. sz.) kezdett lassanként kibontakozni, főként a nemzetközi diplomáciai kapcsolatok kiépülése nyomán. A „bölcsesség” művelése a királyok korában főként (ha nem is kizárólagosan) az **írástudó elit**hez és a **jeruzsálemi királyi udvarhoz** (az északi országrészben Samária városához) kapcsolódott. Valószínűnek tarthatjuk, hogy más, nagyobb településeken is létesítettek olyan **iskolákat**, amelyekben a leendő hivatalnokokat képezték. Ezekről az iskolákról a korábbi századokból nem maradt fenn elégséges adat, kevés az információnk. A Jeruzsálemben működő tanintézményt bizonyos értelemben **teológiai akadémia**nak tekinthetjük. A korabeli nemzetközi bölcsesség „trendjeinek” megismertetése, adaptálása mellett a bölcsék továbbra is legfontosabb feladatuknak tekintették, hogy istenfélelemre és józan életszemléletre neveljenek. (L. Préd 9,1-12)
- A bölcsességi irodalmon belül alapvetően **két műfajt** különböztetünk meg: a **példabeszédes formát** és az **értekezőt**. A példabeszédes rövid, általában két párhuzamos vagy ellentétes értelmű mondatból álló mondásokban ad a gyakorlati életre vonatkozó szabályokat (itt mindig társadalmon belüli, közösségi életéről van szó), ám a lét végső kérdéseit nem firtatja. Ebbe a műfajba sorolható a Példabeszédek könyve nagy része, a Prédikátor könyvének egyes fejezetei, illetve részben Jézus Sírák fia könyve és a Bölcsesség könyve is. Az értekező forma a lét alapkérdéseit firtatja, elvontabb, filozofikusabb hangnemben tárgyalja a kérdéseket. (Ide tartozik Jób könyve és a Prédikátor könyvének egyes fejezetei.)
- A **babiloni fogság után** még inkább megerősödött és kikristályosodott a fogság előtt, az írástudók által művelt bölcsességi gondolkodás, a bölcsességteológia, ezért egyre fontosabbá vált ennek a zsidó életformát meghatározó **látásmódnak** a műfaji finomítása, illetve a szervezettebb **továbbadása** Izrael közösségén belül.
- Ez a gyorsan fejlődő szellemi és spirituális „irányzat” a **Kr. e. 5-3. században** egyre inkább megkövetelte az **iskolákban professzionálisan oktatott bölcsesség-kultúrát, bölcsesség-ismeretet**. A bölcsesség-iskolákon folyó képzés gyakorlati tudást („know-how”) nyújtott. A bölcsességre alapuló pedagógia a jóra való motiválást, illetve a rossztól való távoltartást jelentette. (A jók és rosszak, azaz istenfélők és ostobák két zárt, merev kategóriát alkotnak.)
- Fontos jellemzője volt a **„tett – következmény”** összefüggés hangsúlyozása (viszonzás-elv), amely minden emberi cselekvés alaporientációja (pl. 1,20-33; 10,2). Ugyanakkor a bölcsesség magva mégis az **istenhit** maradt: „A bölcsesség kezdete az Úr félelme” (Péld 1,7; 9,10; 15,32; lásd még: Jób 28,28). JHWH mint „életigenlő hatalom” mindent áthat, mindenben uralkodik, és az ember útját sikeressé teszi.

1.2. Röviden a Példabeszédek könyvéről

- A **Példabeszédek könyvének szerzője** (vagy inkább szerkesztője) a bölcs Salamon király autoritása mögé bújva széles ismeretanyagot gyűjtött egybe. A bölcs gondolatok gyűjteménye **példák, útmutatások, közmondások, számmondások** rendszerezett anyagát tárja elénk, amelyeket feliratok tagolnak (1,1; 10,1; 24,23; 25,1; 30,1; 31,1).
- A bölcs tanító előadásában az emberi élet számtalan területét érinti: az istenfélelem áldásától a társkapcsolatok kérdésein át az **élet valódi minőségéig**, a bölcs és az ostoba ember viselkedésmódjának összehasonlításától az egyszerű népi bölcsességig („aki másnak vermet ás...”) és a környezet különböző jelenségeinek megfigyeléséig szinte mindent magában foglalt.
- Az ószövetségi bölcsességi irodalom az életről való helyes tudást a **megtanulás > begyakorlás > továbbadás** hármasságában értelmezi. A bölcsesség ezért a nemzedékek egymásutánjában folyamatosan érlelődik a tapasztalatok reflektálása révén. Az apa tanítja fiait (pl. 2,1; 3,1; 4,1-4.20; 5,1; 7,1.24), ők pedig majd továbbadják az ő fiaiknak.

- A Példabeszédek könyvének különleges vonása a **női princípium** erőteljes jelenléte a szövegekben. (Vajon erre a patriarchális háttérből eredő férfias nyelvezet, illetve egyoldalú férfi-olvasat korrekciójaként tekinthetünk?) **Három aspektusát** tudjuk megkülönböztetni ennek: 1. a parázna / házasságtörő nő, aki elcsábítja az ifjakat (lásd 2,16-19; 5,1-23; 6,20-35; 23,27-28; 7,4-27); 2. a bölcs édesanya ill. feleség (lásd 14,1; 31,1-9: Lemuél, masszái király anyjának tanítása; 31,10-31: a derék asszony dicsérete); 3. a megszemélyesített Bölcsesség: „Lady Wisdom” (8,1-36). (Ebben az írásban őt nagy kezdőbetűvel jelölöm.) A könyv elején a negatív, míg a végén a pozitív nő-kép dominál. A 8. fejezet egy különleges teológiai koncepciót mutat a két, egymással ellentétes – jól ismert - kategória mellett.
- Ez utóbbi: a **bölcsesség-teológia** egy érett, babiloni fogság utáni formáját jeleníti meg. A bölcsesség (héberül: חֲכָמָה - hokmah) nőnemű kifejezés (ugyanígy a görög nyelvben is: σοφία); így kézenfekvő volt a nőként történő **perszonifikáció** (lásd pl. 7,4: „Mondd a bölcsességnek, hogy a nővéred”; 14,1: „az asszonyi bölcsesség építi a házat”).
- Fontos látnunk, hogy az istenfélő, hűséges és derék feleség életfolytatása modellként szolgál a szentíró számára a megszemélyesített Bölcsesség „működésének” leírásához. Ahogyan a feleség erkölcsi és anyagi jólétet „áldja meg” férjét, családját és háztartását (31,21), úgy építi a Bölcsesség asszonya is házat, teríti meg asztalát, és tanítja „a megértés útját” (9,1–2.14-16; 14,1).
- A teológiai koncepció értelmében a mindenek alapjául szolgáló ősi rend **JHWH kinyilatkoztatásaként** jelentkezik. A Bölcsesség a természetben, történelemben lakozó titok, amely feltárul az őt kereső ember számára. Ugyanakkor a Példabeszédek tanúsága szerint a **„Bölcsesség” is keresi az embert**: „A Bölcsesség az utcán kiált, a tereken hallatja szavát.” (1,20); „Nem kiált-e a Bölcsesség, nem hallatja-e szavát az értelem?” (8,1) Isten emberközeliségét, teremtményeihez való irgalmas odafordulását jelzi ezzel. E koncepció szerint a bölcsesség már nem a gyakorlati ész teljesítménye, az ember erőfeszítésének következménye, hanem csakis Isten ajándéka!
- A Könyv első 9 fejezete egy tartalmi egységet alkot, amelyet a tételmondat keretez: „A bölcsesség kezdete az Úr félelme” (1,7 + 9,10). A kutatók többsége szerint ez a szövegegység a könyv legkésőbbi rétegéhez tartozik, amelynek összeállításakor figyelembe vették a korabeli „nemzetközi trendeket”, és adaptáltak egyiptomi, újbabiloni, perzsa bölcsesség-tradíciókat is.

1.3. A Példabeszédek 8. fejezete

- A fejezet egy **költemény**, amely **három egységre** és egy záró intelemre tagolható: 1,11; 12-21; 22-31; 32-36. v. A három szövegrész majd’ mindegyike **22 sorból** áll (a 2. részt a Septuaginta görög szövegében egészítik ki 22-re). A 22-es szám a héber ABC betűire (mássalhangzóira) utal, ezért szent számnak tekintik. A záró rész 11 sorból áll. Mindebből az látszik, hogy **átgondolt szerkesztői munka** áll a végső szövegforma háttérében.
- Az első egységben - 1,20-33-hoz hasonlóan - a bölcsesség individuumként, önálló létezőként jelenik meg, nem Isten bölcsességeként, vagyis nem az ő egyik attribútumaként. A Bölcsesség kiált, hívja magához az utcákon, tereken járókat, vagyis a nyilvánosság szférájában, az **élet sűrűjében szólítja meg a férfiakat** az igazság szavaival. (Érdekes, hogy az utcán tartózkodik, ám mégsem lesz belőle utcanő!) A bölcsesség értékességét az igazgyöngy értékénél is többre tartja a szöveg írója. A Bölcsesség nélkülözhetetlen a mindennapokban való boldoguláshoz. A második egységben a Bölcsesség **királynői minőségben** jelenik meg előttünk. Nála koncentrálódik minden kincs, minden érték, általa uralkodnak a királyok és vezetnek a vezetőik. Az igazság és a törvény útjain jár, és nagyvonalúsága révén örökséget ad az őt szeretőknak. A leírásban a Bölcsességet olyan tulajdonságokkal ruházza fel a szentíró, amelyekkel egyébként csak Istent vagy a Messiás királyt (Ézs 11,1-5) jellemzi az Ószövetség.

- A textusunk a harmadik tartalmi egységet és a záró intelmet foglalja magában, az utolsó, 36. vers kivételével. Ez a szövegrész egy meglehetősen merész – az **Ószövetségben egyedülálló** – koncepciót mutat be: a **Bölcsesség preegzisztens voltát**. A 22. versről kezdve arról értesülünk, hogy a Bölcsesség teremtmény (22-25. v.), aki a világ megformálása előtt jött létre. Még mielőtt JHWH bármit megalkotott volna, ő már megszületett. JHWH társaként a teremtés folyamatának kezdetétől jelen van, és minden bizonnyal aktívan részt vesz a világ rendjének megalkotásában. Úgy tesz, mint egy mesterember: létre hívja a világ struktúráit, az élet feltételeit.
- A záró intelem és buzdítás egy **boldogmondással** indít. A Bölcsesség-anyja fiaiként szólítja meg az embereket: „Boldogok, akik megőrzik útjaimat!” Majd ezt még egyszer megerősíti: „Boldog ember az, aki hallgat rám...”. Az intelem - didaktikus módon - az élet és a halál útját, mint az ember előtt álló egzisztenciális döntéshelyzetet mutatja meg.

2. Szempontok a 8,22-35 értelmezéséhez

- A preegzisztens Bölcsesség önmagáról beszél ebben a szövegben (egyes szám első személyben). Az itt megjelenő gondolatnak a Példabeszédek könyvében már van egy „előzménye”. Széles konszenzus van abban a tekintetben, hogy Péld 8,22kk feltételezi 3,19-20-at, illetve az itt olvasható kijelentés kibontásának tekinthető:
¹⁹Az Úr bölcsességgel vetette meg a föld alapját, értelemmel erősítette meg az eget.
²⁰Az ő tudása által váltak ketté a mélységes vizek, és harmatoznak a magas fellegek.
 Ebben a két igeverben három fogalom áll egymás mellett: a bölcsesség (hokmah), az értelem (t^hbunah) és a tudás / ismeret (da’at). E három kifejezés együtt írja le Isten teremtő munkájának tökéletességét, illetve az átgondolt és tudatos tervezést. A világ értelmes egészként tapasztalható az ember számára, mert törvényszerűségek járnak át, és felismerhető minták vannak benne. A két szöveg közötti különbség abban ragadható meg, hogy a 8. fejezetben a bölcsesség már nem pusztán eszköz, illetve JHWH-hoz kapcsolódó tulajdonság, attribútum, hanem egy önálló személy – ráadásul nő.
- A Példabeszédek könyvét meglehetősen androcentrikus műként tartjuk számon, hiszen a férfi szerzők utasításai egyértelműen egy „fiúhoz” vagy „fiúkhoz” szólnak. A kortárs bibliafordításokban igyekeznek már az inkluzív „gyermek(ek)” kifejezést használni. A derék asszony dicsérete (Péld 31,10kk) az „ideális nő” egy, valószínűleg az elit körébe tartozó férfi / férj szemszögéből megfogalmazott „munkaköri leírása.” A szöveg igen magas elvárást támaszt a feleséggel szemben. A megszemélyesített bölcsesség női vonásai is nyilván a „tradicionális” női szerepek mentén rajzolódnak ki (kedves / szerető / mátká, feleség, anya; továbbá gondviselő, nevelő, otthonteremtő, tanácsadó stb.). Az mindenesetre figyelemre méltó, hogy ezt a tipikusan androcentrikus beállítottságú könyvet a nőként ábrázolt bölcsességhez kapcsolódó gondolatok keretezik (1,20kk – 31,10kk).
- Az ókori Kelet kontextusában a megszemélyesített bölcsesség kapcsán feltűnően sok hasonlóság mutatható ki Ma’at-tal, az egyiptomi igazságosság istennőjével kapcsolatban, akit egyaránt a teremtő isten gyermekeként, valamint (főként az egyiptomi bölcsességi irodalomban) a teremtés rendező elveként is értelmezték. Ma’at-ra való utalásoknak tekinthetők a Bölcsesség azon kijelentései, hogy igazságos uralmat fog létrehozni (8,15–16), valamint abban a leírásban, amelyben jobb kezében a hosszú életet, bal kezében pedig a gazdagságot tartja (3,16), hiszen Ma’at is úgy jelenik meg, hogy egyik kezében az élet szimbólumát, az ankh-ot, a másikban pedig a jogart fogja. (A Példabeszédek könyvét tekintve egyértelműen bizonyított az egyiptomi bölcsességtradíciókkal való közvetlen érintkezés, illetve bizonyos koncepciók, képzetek tudatos átvétele.) További párhuzamok vonhatók az egyiptomi Ízisz, a sumér Inanna, valamint a (velük rokon) babiloni Istár / kánaáni Astarte alakjával is.

- Az ószövetségi teológiai gondolkodás JHWH egyedülvalóságát hangsúlyozza: az ÚR mellett nem lehet helye egy istennőnek vagy vele egyenrangú társnak. Ez egyértelműen dualizmus lenne! (Bár jól tudjuk, hogy a bibliai Izraelben a népi vallásosság ebből nem csinált problémát.) A babiloni fogság után a szigorú monoteizmus eszméje a női princípiumot JHWH-nak alárendelt szerepben láttatja. „Domesztikálja” a női minőséget, illetve adott esetben „infantilizálja” azt, vagyis játszadozó lánykaként, gyermekként mutatja be a Bölcsességet (8,30). Így még a gyanú árnyéka sem vetődhet a „hokhmah”-ra, hogy JHWH-val azonos minőségű, azonos szinten lévő entitásként kaphat szerepet.
- A szöveg emelkedettségét az igényes költői megfogalmazás adja. Ez a szöveg nem egy absztrakt teológiai-filozófiai értekezés, hanem képekben, szimbólumokban gazdag, terjedelmes ének (óda), amely a teremtett világ rendjét tárja az olvasó elé, és Isten dicséretére hívja őt. A teremtés, a teremtett világ szemlélése, csodálata Isten magasztalására indítja az embert. A hála a leghitelesebb beállítottság, magatartás, amely jellemezheti Isten teremtményét.
- Érdekes módon épp ezt a mintát adja az ember elé a megszemélyesített Bölcsesség. „A női princípium Isten első teremtménye, aki maga is élvezettel szemléli a teremtett világot, s az emberekben kifejezetten örömet lel.” (Karasszon 2021, 190.) JHWH közelében a Bölcsesség a maga természetes életterében van; önfeledten játszik, szabadságot és otthonosságot él át.
- Feltűnően sokszor kerül elénk ebben a költeményben az ősidőre, kezdetre utaló kifejezés. A szentíró 8,22-26-ban a „kezdet” (résít), a „régmúlt / ősidő” (kedem) és a „mielőtt” (b^eterem), illetve a „még nem” (b^eén) szavak, szókapcsolatok révén juttatja kifejezésre a megszemélyesített Bölcsesség preegzisztens, teremtés előtti létét. Az olvasó fantáziájára bízva, hogy ezt miként képzelel el... A kifejezések többszöri ismétlése a tartalmi elmélyítést szolgálja. A költemény azonban tovább vezeti az olvasót a kezdet képeitől, és a záró intelemben kihangsúlyozza a bölcsesség konstans jelenlétét (8,34: „ajtom előtt vigyázva mindennap...”) és az emberlétet meghatározó valóságát: „Aki engem megtalál, az életet találja meg, és kegyelmet nyer az ÚRtól.” (8,35)
- A szövegben az ókori Keleten ismert kozmogóniai koncepciók tükröződnek, az istenségek által véghez vitt tevékenységekre (megszilárdítás, megerősítés, kimérés, elhatárolás, határ szabás) itt egyértelműen JHWH egyedüli, grandiózus műveként tekint a szentíró. Isten elsődleges teremtő cselekedete nem az anyag, hanem a Rend létrehozása, vagyis a teremtés lényege a káosz életet fenyegető erői fölötti uralom megszilárdítása.
- A Bölcsesség éneke Genézis 1. fejezetének üzenetére rezonál, illetve azt bontja ki. A teremtés komplex folyamatában nem követi azonban a papi teremtés-elbeszélés napokra lebontott leírását, inkább csak felvillantja az életterek szétválasztásának és a „tereprendezésnek” egyes lépéseit. A költeményben kifejezetten sok szó esik a vizekről (mélység, források, tenger); ez itt egyértelműen az ókori Kelet káoszvizekkel kapcsolatos koncepcióira történő utalás. Bibliakutatók a Péld 8-cal kapcsolatban jó pár fennmaradt mezopotámiai, egyiptomi, ugarit szövegpárhuzamra hívják fel a figyelmet. (lásd pl. Lenzi 2006; Sinnot 2005)
- A 8,22a-ban szereplő ige: „qanah” fordítása vitatott. A szó alapjelentése: szert tesz, szerez, elnyer. A RUF a „neutrális” *alkot* igével adja vissza, amelyet így a paralelizmus révén a 23. versben a *formál* igével harmonizál. Kétszer szerepel - a 24. és 25. versben - a „megszülettem” („hóltati”) passzív szemléletű ige, bizonyára annak nyomatékosításaképpen, hogy a Bölcsesség nem önmagától jött a világra, hanem JHWH teremtménye.
- Hasonló nehézséggel találkozunk 8,30a-ban is az „’amōn” héber szó kapcsán. A kifejezést „mesteremberként”, de „kedves gyermekként / kedvencként” (lásd JerSir 4,5) is lehetne fordítani. Mindkét esetben azonban az a lényeg, hogy a Bölcsesség jelen van Isten mellett a teremtés folyamatát megelőzően és annak során is: akár játékos gyermekként (lásd 8,30b), akár bölcs építőmesterként, vagy éppen – a költészet művészi kétértelműségében – mindkettőként! A RUF *kedvencként* fordítja a kifejezést, és hozzá hangolja a *gyönyörűségem*

(ša'ašu'i) megfogalmazást is. Ez a két fogalom egymás mellett az ősi, eredendő szeretetkapcsolatra utal JHWH és a Bölcsesség között. (Horne 2003, 127-128.)

- Ugyanebben a 30. versben van még egy fontos nyelvi jelzés: kétszer olvassuk az „ehjeh” létigét (itt múlt időben megfogalmazva: voltam). A korabeli hallgatók, olvasók ennek kapcsán egyértelműen Ex 3,14-re asszociálhattak: „Vagyok, aki vagyok!” A Bölcsesség létével teljesen JHWH-hoz, az Élő Istenhez kapcsolódik, tőle el nem választható. Mindez pedig élő kontinuitásban van a nagy Történettel: az Exodussal, amely JHWH jelenlétének, erejének egy másfajta megtapasztalására emlékeztet. Ilyen módon a teremtés és a szabadítás két nagy teológiai témája szorosan egymáshoz kapcsolódik itt!
- Ez a megszemélyesített Bölcsesség nem egy szigorú, kíméletlen, statikus rend, hanem eredendő kreativitás, mobilitás, fejlődés, szüntelen újra rendeződés. Hiszen az egész teremtett világ maga lüktet, pezsdül az élettől: szépségbe, gyönyörűségbe öltöztette a teremtető Isten, és ebben része van e különös, pajkosan játékos Bölcsességnek. Vajon tudatában vagyunk-e ennek a titoknak, és merünk-e együtt játszani Isten színe előtt? Felvállaljuk-e azt a másfajta kapcsolódást az élethez, a világhoz, a valósághoz, amely a Rend, a Lét tiszteletén alapul, és az együtt-lét örömeiből és a hálából születik?

3. Hatástörténet

- A Példabeszédek 8. fejezetének teológiai témáját a deuterokanonikus Salamon Bölcsessége és Jézus Sírak fia könyve viszi tovább. Ez utóbbiban is egyes szám első személyben beszél a Bölcsesség önmagáról. Sírak 24,3-6-ban például így beszél magáról „Én a Fölségesnek szájából születtem, s ködként borítottam be az egész földet. Fönt a magasságban volt a lakóhelyem, és a trónusom felhőoszlopon állt. Bejártam egymagam az égi köröket, megjártam a szakadék mélységét. A tenger hullámain és az egész földön, minden nép s nemzet közt uralkodó voltam.” A preegzisztens Bölcsesség témáját így viszi tovább a szerző ebben a szövegben: „Ősidőktől fogva, a kezdet kezdetén teremtett, és nem pusztulok el soha, mindörökre. Szolgáltam előtte, az ő szent sátrában, majd pedig Sionban kaptam lakóhelyet. Letelepédtem a szeretett városban, amelyet éppen úgy szeretett, mint engem, s Jeruzsálemben van uralmam székhelye. (24,9-11)
A költemény második felében a Bölcsesség lényegében a Tórával azonosítja magát: „Tanításom ragyogjon, mint a hajnalpír, akarom, hogy messze hatoljon sugara. Prófétai szózatként ontom tanításom, hadd hallják, akikre hagyom: a késő nemzedékek. (24,32-33). Ennek értelmében a Bölcsesség azokért él, akik a bölcsességet keresik.
- A deuterokanonikus és később a rabbinikus hagyományban a Tóra JHWH legnagyobb (vagy egyetlen?) bölcsesség-ajándéka Izrael számára. (Ez már Deut 4,6-8-ban hangot kap.) Ugyanakkor az is kifejezésre jut, hogy JHWH első teremtető munkája maga a Tóra: ez az építési terv a világhoz (lásd: „Berésit Rabba” midrása). A fizikai világ a Tóra szellemi valóságának a leképeződése.
- Alexandriai Philón hellenista zsidó gondolkodó arra tett nagyszabású kísérletet, hogy összeegyeztesse egymással a zsidó és a görög gondolkodásmódot. Egyik legfontosabb teológiai „víványa” a bölcsesség héber koncepciójának (hokhmah) és a görög logosz (ige, szó, beszéd, lényeg, ismeret) fogalomnak egymással való megfeleltetése. Philón teológiai gondolatai nyomán világlik ki Jn 1,1-3 logosz-himnuszának jelentősége, mint a keresztény teológia egyik sarokpontja.
- A preegzisztens Krisztusról szóló tanítás – Jn 1,1-18 fő üzenete – egyértelműen Péld 8 szöveghagyományára épül. A logosz János értelmezésében a világban meglévő szándékosság, tervszerűség, isteni akarat, értelem, amely kezdettől fogva ott volt Istennél. (lásd Brueggemann 2012, 429-432.) Ez az Ige (teremtető szó, aktus) pedig maga az Egyszülött Fiú. Ennél bátrabb, merészebb kijelentést nem találhatunk az Újszövetség irataiban.

- A páli és pszeudo-páli teológia körében is hangsúlyt kap a krisztológia tanításán belül a Bölcsesség és ennek preegzisztens volta. 1Kor 1,23-25-ben ezt olvassuk: „...mi a megfeszített Krisztust hirdetjük, aki a zsidóknak ugyan megütközés, a pogányoknak pedig bolondság, de maguknak az elhívottaknak, zsidóknak és görögöknek egyaránt az Isten ereje és az Isten bölcsessége. Mert az Isten 'bolondsága' bölcsőbb az emberek bölcsességénél, és az Isten 'erőtlensége' erősebb az emberek erejénél.” Kol 1,15-17 így vall Krisztusról: „Ő a láthatatlan Isten képe, az elsősülött minden teremtmény előtt. Mert benne teremtetett minden a mennyen és a földön, a láthatók és a láthatatlanok, akár trónusok, akár uralmak, akár fejedelemségek, akár hatalmasságok: minden általa és reá nézve teremtetett. Ő előbb volt mindennél, és minden őbenne áll fenn.” Zsid 1,1-3 gondolatmenetében is hasonlót találunk: „Miután régen sokszor és sokféleképpen szólt Isten az atyákhoz a próféták által, ezekben a végső időkben a Fiú által szólt hozzánk, akit mindennek örökösévé tett, aki által a világot teremtette. Ő Isten dicsőségének kisugárzása és lényének képmása, aki hatalmas szavával hordozza a mindenséget...” Az Újszövetség teológiájába – nyilván nem véletlenül - egyenes utat talált tehát példabeszédek 8 merész teológiai üzenete! Az ÚR útja, a bölcsesség útja valójában Krisztus mély-inkarnációja, amely beteljesíti az üzenetet: Aki engem megtalál, az életet találja meg, és kegyelmet nyer az Úrtól.” (Péld 8,35)

Felhasznált irodalom:

BRENNER, Athalya: Some Observations on the Figurations of Woman in Wisdom Literature. In: MCKAY, Heather and CLINES, David J. A. (ed.): *Of Prophets' Visions and the Wisdom of Sages: Essays in Honour of R. Norman Whybray on His Seventieth Birthday*. Sheffield Academic Press, Sheffield, 1993, 192–208.

SINNOT, Alice M.: *The Personification of Wisdom*. Routledge, London, 2005.

CAMP, Claudia: *Wisdom And The Feminine In The Book Of Proverbs*. Almond Press, Sheffield, 1985.

BRUEGGEMANN, Walter: *Az Ószövetség teológiája. Tanúságtétel, vita, pártfogás*. Exit Kiadó, Kolozsvár, 2012.

KARASSZON István: *Az Ószövetség teológiai üzenete*. KRE - L'Harmattan, Budapest, 2021.

LENZI, Alan: *Proverbs 8:22–31: Three Perspectives on Its Composition*. In: JBL 125, no. 4 (2006), 687–714.

HORNE, Milton P.: *Proverbs - Ecclesiastes*. Smyth & Helwys Bible commentary, 12, Smyth & Helwys Publishing Co., Macon, Georgia, 2003.

Varga Gyöngyi